

De Gouden Eeuw van Java

Mythen en Macht van Majapahit en Singhasari

48

PARARATON
(KEN AROK)

OF

HET BOEK DER KONINGEN VAN TUMAPEL EN VAN MAJAPAHIT.

UITGEGEVEN EN TOEGELICHT

DOOR

DR. J. L. A. BRANDES

TWEDE DRUK

BEWAKT DOOR

DR. H. J. KROM
Hoogleraar te Leiden

MET MEDEWERKING VAN

† PROF. MR. DR. J. C. JONKER
H. KRAEMER en P. SOEPOERTATJARAKA

VERHANDELINGEN VAN HET BATAVIAASCH GENOOTSCHAP
VAN KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN

DEEL LXII

GRAVESHAKE
MARTINUS NIJHOFF

BATAVIA
ALBRECHT & Co

1900

Het Oud-Javaansche Lofdich
NĀGARAKRTAGAMA

van Prapañca

(1365 A.D.).

Tekst, vertaling en bespreking.

overgedrukt uit de Verspreide Geschriften, Dl. VII--VIII,

van

PROF. DR. H. KERN

Met Aanteekeningen van

DR. N. J. KROM.

*Uitgegeven door het Koninklijk Instituut voor de Taal-,
Land- en Volkenkunde van Ned. Indië.*

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NĪJHOFF
1919.

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING	39
Inleiding – De wording en ordening van macht	39
WIE IS WIE	41
1. Eén geschiedenis in twee registers	44
1a De wording van macht de Pararaton	44
Hoofdstuk 1 – Ken Arok en de vloek van de keris	44
Hoofdstuk 2 – Anusapati en het zwaard van vergelding	45
Hoofdstuk 3 – Tohjaya en het voortschrijdend verval	45
Hoofdstuk 4 – Ranggawuni en Mahisa Cempaka: het herstel van orde	46
Hoofdstuk 5 – Kertanegara en de blik naar buiten	47
1. AUTEUR EN HERKOMST	48
2. HET GEDEELTE UIT DE KAKAWIN SUTASOMA	49
<i>Vertaling in modern Nederlands</i>	49
3. UITGEBREIDE UITLEG EN INTERPRETATIE	49
Hoofdstuk 6 – Raden Wijaya en de stichting van Majapahit	50
Hoofdstuk 7 – Gajah Mada en de eed van eenheid	51
Hoofdstuk 8 – Hayam Wuruk en het gouden tijdperk van Majapahit	52
Hoofdstuk 9 – De neergang en de nalatenschap	53
Slotwoord – Macht als spiegel van de mens	55
1b. De ordening van macht de Nagarakṛtāgama	56
Hoofdstuk I – Gaja Mada	56
Hoofdstuk II – Waar de doden spreken	58
Hoofdstuk III – Waar gezag wordt erkend	59
Hoofdstuk IV – Waar de bergen spreken	61
Hoofdstuk V – Aan de randen van het rijk	63
Hoofdstuk VI – Waar de zee het rijk weerspiegelt	65
Hoofdstuk VII – Waar stilte geen rust brengt	67
Hoofdstuk VIII – Waar alles samenkomt	69
HOOFDSTUK 2 – De Pararaton. De wording van macht	73
Serat Pararaton	73
IV. Het begin van het bloedspoor, Mpu Gandring	86

V. Anusapati (ca. 1227–1248)	90
VI. Tohjaya (1248)	94
Deel III – De verschuiving naar Raden Wijaya en de groei van interne spanning	98
VIII. De stichting van Majapahit	101
IX. Onder het teken van orde en achterdocht	104
XI. Waar namen verdwijnen en het land blijft	110
Hoofdstuk 3 De Nagarakṛtāgama. De ordening van macht.	115
Een oud Javaans geschiedkundig dichtwerk	115
De Nāgarakṛtāgama, de gezangen en uitleg.	115
<i>Sāṅkhya: de filosofie van onderscheid en bevrijding</i>	117
Zang 1	120
Vertaling	120
Toelichting	121
Zij allen waren evenzeer stipt in het vervullen van hun opgelegde plichten; boosdoeners hielden zich gedeisd, want zij vreesden allen de menselijke kracht van de heerser.	122
Zang 2 (<i>Bijdragen, Deel 58, 1905</i>)	123
Zang 3 (<i>Ibidem</i>)	126
Toelichting	127
Zang 4 (<i>Ibidem</i>)	128
Toelichting	128
Zang 5 (<i>Bijdragen, Deel 63, 1910</i>)	129
De tweede strofe luidt aldus:	129
Toelichting	129
Zang 6 (<i>Ibidem</i>)	130
Hertaling – Zang 6, strofe 1	130
De tweede strofe luidt:	130
Hertaling – Zang 6, strofe 2	131
Toelichting	131
Hertaling – Zang 6, strofe 3	132
Toelichting	132
Hertaling – Zang 6, strofe 4	133
Toelichting	133
Zang 7 (<i>Ibidem</i>)	133

Vertaling – Zang 7, strofe 1	133
Strofe 1 (slotregel)	133
Strofe 2	134
Strofe 3	135
Inleidende toelichting (Pararaton-context)	135
Strofe 4	136
Slottoelichting (Wikramawardhana)	137
ZANG 8 (<i>Ibidem</i>)	138
Eerste strofe van Zang 8	138
Toelichting	138
Hertaling – Strofe 1	138
Nadere opmerkingen	139
Tweede strofe van Zang 8	139
Hertaling – strofe 2	139
Derde strofe van Zang 8	140
Hertaling – strofe 3	140
Kanttekeningen	140
Vierde strofe van Zang 8	141
Hertaling – strofe 4	141
Vijfde strofe van Zang 8	142
Hertaling – strofe 5	142
Zesde strofe van Zang 8	142
Hertaling – strofe 6	142
Toelichting	142
Hertaling van de toelichting	142
Zevende (laatste) strofe van Zang 8	143
Hertaling – strofe 7	143
ZANG 9 (<i>Ibidem</i>)	143
Eerste strofe van Zang 9	144
Hertaling – strofe 1 (volledig)	144
Tweede strofe van Zang 9	144
Hertaling – strofe 2	145
Kanttekeningen	145

Toelichting vooraf.....	145
Derde strofe van Zang 9	145
Hertaling – strofe 3	146
Vierde (laatste) strofe van Zang 9.....	146
Hertaling – strofe 4	146
ZANG 10 (<i>Ibidem</i>)	146
Eerste strofe van Zang 10	147
Hertaling – strofe 1	147
Toelichting.....	147
Tweede strofe van Zang 10	148
Hertaling – strofe 2	148
Kanttekening	148
Derde (laatste) strofe van Zang 10.....	149
Hertaling – strofe 3	149
ZANG 11 (<i>Ibidem</i>)	149
Eerste strofe van Zang 11	149
Hertaling – strofe 1	149
Kanttekeningen (volledig behouden)	150
Tweede strofe van Zang 11	150
Hertaling – strofe 2	150
ZANG 12 (<i>Ibidem</i>)	151
Eerste strofe van Zang 12	151
Hertaling – strofe 1	151
Kanttekeningen.....	151
Situering van de stadswijken	152
Tweede strofe van Zang 12	152
Hertaling – strofe 2	152
Derde strofe van Zang 12	152
Hertaling – strofe 3	152
Toelichtingen en kanttekeningen (behouden)	153
<i>Gajah Mada: de man die een rijk smeedde</i>	153
Vierde strofe van Zang 12	154
Hertaling – strofe 4 (volledig).....	154

Vijfde strofe van Zang 12.....	154
Hertaling – strofe 5	154
Slotverzen – afsluiting van de stadsbeschrijving	155
Hertaling – slotstrofe	155
Kanttekeningen	155
ZANG 13 Vertaling	156
ZANG 14	156
Vertaling – Zang 14	156
Kanttekeningen	157
ZANG 15	159
Oudjavaanse versregel:	159
Hertaling – Zang 15	159
Kanttekening	159
ZANG 16 (<i>Ibidem</i>)	162
ZANG 17	166
Slotopmerking bij deze pagina	171
Nadere toelichting (slot van de pagina).....	172
Korte inhoudelijke duiding	172
ZANG 18 (<i>Bijdragen, Deel 66, 1912</i>).....	172
Uitleg.....	172
Uitleg.....	173
Samenvattende duiding	174
Nadere toelichting.....	174
Uitleg.....	175
Toelichting.....	176
Toelichting.....	177
Toelichting.....	178
Toelichting.....	179
<i>De Drie Yāna's uitgelegd</i>	180
1. <i>Śrāvakayāna ("Het Voertuig van de Hoorleerlingen")</i>	180
1. <i>Pratyekayāna ("Het Voertuig van de Eenling-Boeddha")</i>	180
1. <i>Buddhayāna ("Het Voertuig van de Boeddha")</i>	180
<i>Samengevat:</i>	180

ZANG 19 (<i>Ibidem</i>)	181
Toelichting.....	181
Toelichting.....	182
ZANG 20 (<i>Ibidem</i>)	183
Toelichting.....	183
Kanttekeningen	184
ZANG 21 (<i>Ibidem</i>)	184
Toelichting.....	185
ZANG 22 (<i>Ibidem</i>)	186
Toelichting.....	186
Kanttekeningen	186
Toelichting.....	187
Toelichting.....	187
Toelichting.....	188
Kanttekeningen	188
Toelichting.....	188
ZANG 23 (<i>Bijdragen, Dl. 67, 1913</i>).....	188
Toelichting.....	189
Kanttekeningen	189
Toelichting.....	189
ZANG 24 (<i>Ibidem</i>)	190
Toelichting.....	191
Tekstkritische kanttekeningen (ongewijzigd behouden).....	191
Toelichting.....	191
ZANG 25 (<i>Ibidem</i>)	191
Toelichting.....	192
Toelichting.....	192
Filologische kanttekeningen	192
Slotopmerking.....	193
ZANG 26 (<i>Ibidem</i>)	193
Toelichting.....	193
Filologische kanttekeningen	194
ZANG 27 (<i>Ibidem</i>)	194

Tekstkritische noten	194
Slotopmerking	194
Moderne weergave en toelichting	195
Moderne weergave en toelichting	195
Tekstkritische noot	195
ZANG 28 (<i>Ibidem</i>)	195
Moderne weergave en toelichting	196
Tekstkritische en filologische noten	196
Slotduiding	196
Moderne weergave en toelichting	197
Moderne weergave en toelichting	197
Tekstkritische noot	197
ZANG 29 (<i>Ibidem</i>)	197
Moderne weergave en toelichting	198
Tekstkritische noten	198
Slotduiding	198
Tweede strofe – tekst	199
Moderne weergave en toelichting	199
Reflectie van de vertaler	199
Derde strofe – tekst	199
Moderne weergave en toelichting	200
Tekstkritische noten	200
Slotopmerking	200
ZANG 30 (<i>Mandākrāntā-maat</i>)	200
Eerste strofe – tekst	200
Tweede strofe – tekst	201
Moderne weergave en toelichting	201
Tekstkritische en verklarende noten	201
Slotduiding	201
ZANG 31 (<i>Prthvī-maat</i>)	202
Eerste strofe – tekst	202
Moderne weergave en toelichting	202
Tweede strofe – tekst	202

Moderne weergave en toelichting	202
Derde strofe – tekst	203
Moderne weergave en toelichting	203
Tekstkritische en verklarende noten	203
Slotduiding	203
Tekst	204
Moderne weergave en toelichting	204
Tekst	204
Moderne weergave en toelichting	204
Tekst	204
Moderne weergave en toelichting	205
Tekstkritische en verklarende noten	205
Slotduiding	205
ZANG 32 (<i>Ibidem</i>)	206
Tekst	206
Tekst	206
Stilistische observatie	206
Tekst	207
Tekstkritische noten	207
Korte duiding	207
Tekst	207
Tekst	208
Stilistische observatie	208
Tekst	208
1. <i>Karawika</i>	209
2. <i>Kayumas</i>	209
3. <i>Menūr</i>	209
4. <i>Kayu puruñ</i>	210
5. <i>Nyū gading</i> (“geelwitte kokosnoot”)	210
Tekstkritische en verklarende noten	210
Korte duiding	210
Tekst	211
Moderne weergave	211

Tekst	211
Moderne weergave en toelichting	211
Duiding	212
ZANG 33 (<i>Ibidem</i>)	212
Inleiding	212
Tekst	212
Moderne weergave	212
Noot (behouden)	213
Samenvattende duiding	213
Tekst	213
Moderne weergave	213
Duiding	213
Tekst	213
Moderne weergave	214
Duiding	214
ZANG 34 (<i>Ibidem</i>)	214
Inleiding	214
Tekst	214
Duiding	215
Aantekeningen (behouden)	215
Slotduiding	215
Tweede strofe	215
Toelichting	216
Derde strofe	216
Duiding	216
Vierde strofe	216
Moderne weergave	217
Aantekeningen	217
Slotduiding	217
ZANG 35 (<i>Ibidem</i>)	217
Eerste strofe	217
Moderne weergave	217
Toelichting	218

Tweede strofe.....	218
Moderne weergave.....	218
Duiding	218
Derde strofe.....	218
Aantekeningen	219
Slotbeschouwing Zang 35	219
Slotregel van Zang 35	219
Toelichting bij deze regel	219
Vervolgstrofe (overgang naar Zang 36).....	219
Moderne weergave.....	220
Duiding	220
ZANG 36 (<i>Ibidem</i>)	220
Eerste (en enige) strofe van Zang 36.....	220
Aantekeningen	220
Slotbeschouwing Zang 35–36.....	221
Slot van Zang 36	221
Toelichting.....	221
Vervolgstrofe.....	221
Duiding	222
ZANG 37 (<i>Bijdragen, Dl. 65, 1911</i>).....	222
Aantekeningen	222
Eerste strofe	223
Tweede strofe.....	223
Derde strofe.....	224
Aantekeningen.....	224
Strofe 4	225
Strofe 5	225
Strofe 6	226
Filologische aantekeningen.....	226
Uitleg.....	227
Slotstrofe van Zang 37	227
Nadere toelichting.....	228
ZANG 38 (<i>Bijdragen, Dl. 67, 1913 en 63, 1910</i>)	228

Bronnen	228
Slotopmerking	228
Slotopmerking	229
Inhoudelijke duiding	231
ZANG 39 (<i>Bijdragen, Dl. 67, 1913</i>)	232
Toelichting	232
Aantekeningen	232
Nadere toelichting	232
Nieuwe strofe	233
Toelichting	233
Kanttekening	234
ZANG 40 (<i>Bijdragen, Dl. 61, 1908</i>)	234
Eerste strofe	234
Nadere toelichting	235
Overgang naar de tweede strofe	235
Kanttekeningen	235
Derde strofe	236
Kanttekeningen	236
ZANG 40	236
Vierde strofe	237
Historische toelichting	237
ZANG 41 (<i>Bijdragen, Dl. 63, 1910</i>)	239
De volgende strofe luidt:	240
Uitleg	240
Historische spanning met de <i>Pararaton</i>	240
Slotobservatie	241
De derde strofe luidt als volgt:	241
Uitleg	241
Slot van de Zang: de dood van Wiṣṇuwardhana	242
Uitleg	242
Historische en ideologische duiding	242
Over de betekenis van <i>dhinarma</i>	243
Vergelijking met de <i>Pararaton</i>	243

Slotopmerking.....	243
Vergelijking met de Pararaton.....	244
Slotopmerking.....	245
ZANG 42 (<i>Ibidem</i>)	246
ZANG 43 (<i>Ibidem</i>)	247
Zang 44 (<i>Ibidem</i> , maat: Swadana).....	253
Toelichting.....	253
Strofe 2	253
Strofe 3	254
Zang 45 (<i>Ibidem</i>).....	257
Zang 46 , moderne hertaling (Cārdūlawikrīḍita -maat).....	259
Zang 47 (<i>Ibidem</i>).....	261
ZANG 48 (<i>Ibidem</i>)	263
Toelichting.....	263
Tekstkritische aantekeningen	264
Tweede strofe, tekst en toelichting.....	264
Derde strofe, tekst en toelichting.....	265
Aantekeningen	265
ZANG 49 (<i>Ibidem</i>)	266
Toelichting, moderne hertaling.....	267
Toelichtende noot	268
Zang 50	270
Zang 51 (<i>zelfde bron – dichterlijke maat: Pṛthwī</i>) De jakhals neemt het woord	272
Toelichting van de dichter.....	273
Tekstkritische toelichting	273
Tweede strofe.....	274
Toelichting.....	274
Zang 51	274
Toelichtende opmerkingen.....	275
Zang 52 (<i>Bijdragen, Deel 68, 1913</i>)	277
Zang 53 (<i>Ibidem</i>).....	279
Voetnoten:	280
Aantekeningen (inhoudelijk behouden):	282

ZANG 54 (<i>Ibidem</i>)	282
Aantekeningen	283
ZANG 55 (<i>Ibidem</i>)	284
Zang 56	285
Opmerking bij deze bewerking	285
Kern van deze passage	286
Zang 57	286
Inleiding	286
Inhoud en uitleg	287
Belangrijke thematische lijnen in deze Zang	287
Belangrijke notities en onzekerheden:	288
Zang 58 (<i>Ibidem</i>)	288
Eerste strofe	288
Tweede strofe	289
Derde strofe, aankondiging	289
Aantekeningen en onzekerheden:	289
Oud-Javaanse tekst	289
ZANG 59 (<i>Ibidem</i>)	290
Oud-Javaanse tekst	290
Oud-Javaanse tekst	290
Aanvullende toelichtingen uit de oorspronkelijke voetnoten	290
Slotopmerking	290
Oud-Javaanse tekst	291
Oud-Javaanse tekst	291
Oud-Javaanse tekst	291
Oud-Javaanse tekst	291
Voetnoten uit de oorspronkelijke tekst	292
Inhoudelijke slotduiding	292
Oud-Javaanse tekst	292
Oorspronkelijke toelichting	292
Oud-Javaanse tekst	293
Oorspronkelijke toelichting	293
ZANG 60 (<i>Ibidem</i>)	293

Inleidende noot	293
Oud-Javaanse tekst	293
Vertaling en toelichting in modern Nederlands	293
Oud-Javaanse tekst	293
Vertaling en toelichting in modern Nederlands	294
Voetnoten uit de oorspronkelijke tekst	294
Inhoudelijke slotduiding	294
Oud-Javaanse tekst (ongewijzigd)	294
Vertaling en toelichting in modern Nederlands	294
Toelichting	294
Oud-Javaanse tekst	294
Vertaling en toelichting in modern Nederlands	295
Oorspronkelijke toelichting	295
Oud-Javaanse tekst	295
Toelichting	295
ZANG 61 (<i>ibidem</i>)	295
Inleidende noot	295
Voetnoten	295
Inhoudelijke slotduiding	296
Oud-Javaanse tekst	296
Toelichting:	296
Oud-Javaanse tekst	296
Oorspronkelijke toelichting	297
Oud-Javaanse tekst	297
Oorspronkelijke toelichting	297
Oud-Javaanse tekst	297
Oorspronkelijke toelichting	298
Voetnoten uit de oorspronkelijke tekst	298
Inhoudelijke slotduiding	298
ZANG 62 (<i>ibidem</i>)	298
Inleidende noot	298
Oud-Javaanse tekst	298
Oorspronkelijke toelichting	299

Oud-Javaanse tekst	299
Vertaling en toelichting in modern Nederlands	299
Oorspronkelijke toelichting	299
ZANG 63 (<i>ibidem</i>)	299
Inleidende noot	299
Oud-Javaanse tekst	299
Voetnoten uit de oorspronkelijke tekst	300
Inhoudelijke slotduiding	300
ZANG 63 (<i>pagina 150</i>)	300
Oorspronkelijke toelichting	300
Oud-Javaanse tekst	300
Oorspronkelijke toelichting	301
Historische en filologische toelichting	301
Oud-Javaanse tekst	301
Voetnoten uit de oorspronkelijke tekst	302
Inhoudelijke slotduiding	302
Oorspronkelijke toelichting	302
Oud-Javaanse tekst	303
Oorspronkelijke toelichting	303
ZANG 64 (<i>ibidem</i>)	303
Inleidende noot	303
Oud-Javaanse tekst	303
Voetnoten uit de oorspronkelijke tekst	304
Inhoudelijke slotduiding	304
Oorspronkelijke toelichting	304
Oud-Javaanse tekst	304
Oud-Javaanse tekst	305
Oorspronkelijke toelichting	305
Voetnoten uit de oorspronkelijke tekst	305
Inhoudelijke slotduiding	306
Oud-Javaanse tekst	306
Oorspronkelijke toelichting	306
Oud-Javaanse tekst	307

Oorspronkelijke toelichting.....	307
Vergelijkende en verklarende toelichting.....	307
Voetnoten uit de oorspronkelijke tekst.....	308
Inhoudelijke slotduiding.....	308
ZANG 65 (<i>ibidem</i>)	308
Inleidende noot	308
Oud-Javaanse tekst	308
Vertaling en toelichting in modern Nederlands	308
Oorspronkelijke toelichting.....	309
Oud-Javaanse tekst	309
Oorspronkelijke toelichting.....	309
Oud-Javaanse tekst	310
Oorspronkelijke toelichting.....	310
Voetnoten.....	310
Inhoudelijke slotduiding.....	310
Oorspronkelijke toelichting.....	311
Oud-Javaanse tekst	311
Oorspronkelijke toelichting.....	311
Oud-Javaanse tekst	311
Oorspronkelijke toelichting.....	312
Oud-Javaanse tekst	312
Voetnoten.....	312
Inhoudelijke slotduiding.....	313
<i>In klassieke Javaanse teksten zoals de Nāgarakṛtāgama wordt het hof van Majapahit niet alleen beschreven als het politieke hart van het rijk, maar ook als het kosmische centrum van de wereldorde. De koning wordt voorgesteld als een chakravartin, een heerser die het universum in balans houdt, en het hof zelf weerspiegelt de structuur van het universum, met Majapahit als een aardse manifestatie van goddelijke harmonie.</i>	313
Majapahit als kosmisch middelpunt – uitleg	313
1. Politiek centrum	313
2. Kosmisch centrum (mandala)	313
3. In de Nāgarakṛtāgama	314
Oud-Javaanse tekst	314
Oorspronkelijke toelichting.....	314

Aanvullende toelichting.....	314
ZANG 66 (<i>ibidem</i>)	314
Inleidende noot	314
Oud-Javaanse tekst	315
Oorspronkelijke toelichting.....	315
Voetnoten uit de oorspronkelijke tekst.....	315
Inhoudelijke slotduiding	316
Inleidende toelichting	316
Oud-Javaanse tekst	316
Oorspronkelijke toelichting.....	316
Oud-Javaanse tekst	317
Oorspronkelijke toelichting.....	317
Oud-Javaanse tekst	317
Voetnoten.....	318
Inhoudelijke slotduiding	318
Oud-Javaanse tekst	318
Oorspronkelijke toelichting.....	318
Oud-Javaanse tekst	318
Oorspronkelijke toelichting.....	319
ZANG 67 (<i>ibidem</i>)	319
Inleidende noot	319
Oud-Javaanse tekst	319
Oorspronkelijke toelichting.....	320
Voetnoten uit de oorspronkelijke tekst.....	320
Inhoudelijke slotduiding	320
Slotregel van de voorafgaande passage	320
Oud-Javaanse tekst	320
Oorspronkelijke toelichting.....	321
Oud-Javaanse tekst	321
Oorspronkelijke toelichting.....	322
Voetnoten uit de oorspronkelijke tekst.....	322
Inhoudelijke slotduiding	322
Doorlopende context	322

ZANG 68 (<i>ibidem</i>)	323
Metrische aanduiding	323
Oud-Javaanse tekst	323
Uitgebreide toelichting	323
Voetnote	324
Slotduiding	324
<i>De tekst fungeert niet alleen als kroniek of ritueel handboek, maar als een samenhangend narratief waarin religieuze offers, dynastieke legitimiteit en collectieve herinnering met elkaar verweven zijn. Door figuren als Airlangga en rituelen als het Brahma-offer te benoemen, verbindt de tekst het koninklijk gezag met een diepere kosmische en culturele orde, een traditie (sampradāya) die het rijk niet alleen bestuurt, maar ook betekenis geeft.</i>	
.....	324
1. Ritueel (Kamal-Pañḍak, Brahma-offer)	324
2. Dynastieke politiek (Airlangga, Pañjalunātha)	325
3. Collectieve herinnering (sampradāya)	325
Alles als één doorlopend narratief	325
Doorlopende filologische toelichting	325
Oud-Javaanse tekst	326
Uitgebreide toelichting	326
Vervolg van de Oud-Javaanse tekst	327
Toelichting	327
Voetnoten	327
Slotduiding	328
ZANG 68 (<i>pagina 162</i>)	328
Doorlopende beschouwing	328
Oud-Javaanse tekst	329
Uitgebreide toelichting	329
Vervolg Oud-Javaanse tekst	329
Uitgebreide toelichting	330
Voetnoten	330
Slotduiding	330
ZANG 69 (<i>ibidem</i>)	331
Metrische aanduiding	331
Oud-Javaanse teks	331

Toelichting.....	332
Slotduiding.....	332
ZANG 69 (<i>pagina 164</i>)	332
Doorlopende toelichting.....	332
Oud-Javaanse tekst.....	333
Uitgebreide toelichting	333
Nadere beschouwing.....	333
Oud-Javaanse tekst.....	334
Slotduiding.....	334
Oud-Javaanse tekst.....	334
Uitgebreide toelichting	335
ZANG 70 (<i>ibidem</i>)	335
Metrische aanduiding	335
Oud-Javaanse tekst.....	335
Uitgebreide toelichting	336
Oud-Javaanse tekst.....	336
Filologische toelichting	336
Slotduiding.....	336
Oud-Javaanse tekst.....	337
Uitgebreide toelichting	337
Oud-Javaanse tekst.....	337
Uitgebreide toelichting	337
ZANG 71 (<i>ibidem</i>)	338
Metrische aanduiding	338
Oud-Javaanse tekst.....	338
Uitgebreide toelichting	338
Filologische aantekeningen	339
Slotduiding.....	339
Doorlopende beschouwing	339
Oud-Javaanse tekst.....	339
Uitgebreide toelichting	340
Oud-Javaanse tekst.....	340
Uitgebreide toelichting	340

Voetnoten	341
Slotduiding	341
Doorlopende toelichting vooraf	341
ZANG 72 (<i>ibidem</i>)	342
Metrische aanduiding	342
Oud-Javaanse tekst	342
Uitgebreide toelichting	342
Oud-Javaanse tekst	342
Uitgebreide toelichting	343
Oud-Javaanse tekst	343
Uitgebreide toelichting	343
Filologische voetnoten	343
Slotduiding	343
Oud-Javaanse tekst	344
Uitgebreide toelichting	344
Oud-Javaanse tekst	344
Uitgebreide toelichting	344
Oud-Javaanse tekst	344
Uitgebreide toelichting	345
ZANG 73 (<i>ibidem</i>)	345
Metrische aanduiding	345
Oud-Javaanse tekst	345
Filologische voetnoten	346
Slotduiding	346
Doorlopende toelichting	346
Oud-Javaanse teks	346
Oud-Javaanse tekst	347
Uitgebreide toelichting	347
Filologische voetnoten	348
Slotduiding	348
Doorlopende toelichting vooraf	348
ZANG 74 (<i>ibidem</i>)	348
Metrische aanduiding	348

Oud-Javaanse tekst	348
Uitgebreide toelichting	349
Oud-Javaanse tekst	349
Uitgebreide toelichting	349
ZANG 75 (<i>Bijdragen, Dl. 69, 1914</i>)	350
Metrische aanduiding	350
Slotopmerking	350
Oud-Javaanse tekst	350
Uitgebreide toelichting	350
Oud-Javaanse tekst	351
Uitgebreide toelichting	351
ZANG 76 (<i>ibidem</i>)	351
Metrische aanduiding	351
Oud-Javaanse tekst	352
Filologische voetnoten	352
Slotduiding	352
Oud-Javaanse tekst	353
Uitgebreide toelichting	354
ZANG 77 (<i>ibidem</i>)	354
Metrische aanduiding	354
Filologische voetnoten	354
Slotduiding	354
Oud-Javaanse tekst	354
Uitgebreide toelichting	355
Oud-Javaanse tekst	356
Uitgebreide toelichting	356
Filologische voetnoten	356
Slotduiding	357
Doorlopende toelichting vooraf	357
Oud-Javaanse tekst	357
Uitgebreide toelichting	357
ZANG 78 (<i>ibidem</i>)	358
Metrische aanduiding	358

Oud-Javaanse tekst	358
Uitgebreide toelichting	358
Filologische voetnoten	358
Slotduiding	359
Doorlopende toelichting	359
Oud-Javaanse tekst	359
Uitgebreide toelichting	360
Oud-Javaanse tekst	360
Uitgebreide toelichting	360
Oud-Javaanse tekst	361
Filologische voetnoten	361
Slotduiding	361
Oud-Javaanse tekst	361
Uitgebreide toelichting	362
Oud-Javaanse tekst	362
Uitgebreide toelichting	362
Oud-Javaanse tekst	363
Oud-Javaanse tekst	363
Filologische voetnoten	363
Slotduiding	364
Oud-Javaanse tekst	364
Uitgebreide toelichting	364
ZANG 79 (<i>ibidem</i>)	364
Metrische aanduiding	364
Oud-Javaanse tekst	365
Uitgebreide toelichting	365
Oud-Javaanse tekst	365
Uitgebreide toelichting	366
Filologische voetnoten	366
Slotduiding	366
Oud-Javaanse tekst	367
Uitgebreide toelichting	367
ZANG 80 (<i>ibidem</i>)	367

Metrische aanduiding	367
Oud-Javaanse tekst	368
Uitgebreide toelichting	368
Filologische voetnoten	368
Slotduiding	369
Oud-Javaanse tekst	369
Uitgebreide toelichting	369
Oud-Javaanse tekst	370
Uitgebreide toelichtin	370
Oud-Javaanse tekst	370
Uitgebreide toelichting	371
Filologische voetnoten	371
Slotduiding	371
ZANG 81 (<i>ibidem</i>)	372
Metrische aanduiding	372
Oud-Javaanse tekst	372
Uitgebreide toelichting	372
Oud-Javaanse tekst	372
Uitgebreide toelichting	373
Filologische voetnoten	373
Slotduiding	374
Oud-Javaanse tekst	374
Uitgebreide toelichting	374
Oud-Javaanse tekst	375
Uitgebreide toelichting	375
ZANG 82 (<i>ibidem</i>)	376
Metrische aanduiding In Suwadāna-maat.	376
Oud-Javaanse teks	376
Slotduiding	376
Oud-Javaanse tekst	376
Uitgebreide toelichting	377
Oud-Javaanse tekst	378
Uitgebreide toelichting	378

Filologische voetnoten	378
Slotduiding	379
ZANG 83 (<i>ibidem</i>)	379
Metrische aanduiding	379
Oud-Javaanse tekst	379
Uitgebreide toelichting	379
Oud-Javaanse tekst	380
Uitgebreide toelichting	380
Filologische voetnoten	381
Slotduiding	381
Filologische kanttekening	381
Oud-Javaanse tekst	381
Uitgebreide toelichting	382
Oud-Javaanse tekst	382
Uitgebreide toelichting	383
<i>Java</i>	383
<i>Jambudwīpa</i>	383
<i>Kamboja</i>	384
<i>China</i>	384
<i>Yawana</i>	384
<i>Campa</i>	384
<i>Karṇṇāṭaka (Karnataka)</i>	384
<i>Goda</i>	385
<i>Siam</i>	385
Samenvattend (<i>in één oogopslag</i>)	385
Filologische voetnoten (volledig behouden).....	385
Slotduiding	386
Inleidende filologische opmerking	386
Oud-Javaanse tekst	386
Uitgebreide toelichting	387
Oud-Javaanse tekst	387
Uitgebreide toelichting	387
ZANG 84 (<i>ibidem</i>)	388

Metrische aanduiding	388
Oud-Javaanse tekst	388
Filologische voetnoten	388
Slotduiding	388
Oud-Javaanse tekst	389
Uitgebreide toelichting	389
Oud-Javaanse tekst	389
Uitgebreide toelichting	390
Oud-Javaanse tekst	390
Uitgebreide toelichting	390
Filologische voetnoten	391
Slotopmerking.....	391
Doorlopende beschouwing	391
Oud-Javaanse tekst	392
Uitgebreide toelichting	392
Oud-Javaanse tekst	393
Uitgebreide toelichting	393
Filologische voetnoten	393
Slotopmerking.....	393
Oud-Javaanse tekst	394
Uitgebreide toelichting	394
Oud-Javaanse tekst	394
Uitgebreide toelichting	395
ZANG 85 (<i>Ibidem</i>)	395
Oud-Javaanse tekst	395
Uitgebreide toelichting	396
Filologische voetnoten	396
Inhoudelijke afsluiting	396
Oud-Javaanse tekst	397
Uitgebreide toelichting	397
ZANG 86 (<i>Ibidem</i>)	398
Oud-Javaanse tekst	398
Filologische voetnoten (volledig behouden).....	398

Inhoudelijke afsluiting	398
Oud-Javaanse tekst	398
Uitgebreide toelichting	399
Oud-Javaanse tekst	399
Uitgebreide toelichting	399
Oud-Javaanse tekst	400
Uitgebreide toelichting	400
ZANG 87 (<i>Ibidem</i>)	400
Oud-Javaanse tekst	400
Filologische voetnoten	401
Inhoudelijke afsluiting	401
Oud-Javaanse tekst	401
Uitgebreide toelichting	401
Oud-Javaanse tekst	401
Uitgebreide toelichting	402
Oud-Javaanse tekst	402
Uitgebreide toelichting	403
ZANG 88 (<i>Ibidem</i>)	403
Oud-Javaanse tekst	403
Filologische voetnoten	403
Inhoudelijke afsluiting	403
Uitgebreide doorlopende toelichting	404
Oud-Javaanse tekst	404
Uitgebreide toelichting	404
Oud-Javaanse tekst	405
Uitgebreide toelichting	405
Filologische voetnoten	406
Inhoudelijke afronding	406
Doorlopende beschouwing	406
Oud-Javaanse tekst	406
Uitgebreide toelichting	407
Oud-Javaanse tekst	407
Vertaling in modern	407

Uitgebreide toelichting	408
ZANG 89 (<i>Ibidem</i>)	408
Filologische voetnoten	408
Inhoudelijke afronding.....	409
Oud-Javaanse tekst	409
Vertaling in normaal.....	409
Uitgebreide toelichting	409
Oud-Javaanse tekst	410
Vertaling in normaal.....	410
Uitgebreide toelichting	410
Oud-Javaanse tekst	410
Vertaling in normaal.....	411
Uitgebreide toelichting	411
Oud-Javaanse tekst	411
Vertaling	411
Uitgebreide toelichting	412
Filologische voetnoten	412
Afsluitende duiding	412
Toelichting.....	412
Oud-Javaanse tekst (ongewijzigd).....	412
Uitgebreide toelichting	413
ZANG 90 (<i>Ibidem</i>)	413
Metrum.....	413
Oud-Javaanse tekst	413
Uitgebreide toelichting	413
Filologische voetnoten	413
Slotduiding	414
Oud-Javaanse tekst	414
Toelichting.....	414
Oud-Javaanse tekst	414
Toelichting.....	414
Kokospalmwijn	415
Toddy	415

Arak	415
Sap van de arenpalm	415
Klang	416
Brēm (Brem)	416
Tapé (Tape)	416
Samenvattend overzicht	417
Oud-Javaanse tekst	417
Toelichting	417
Oud-Javaanse tekst	417
Toelichting	418
Slotduiding	418
Toelichting	418
Oud-Javaanse tekst	418
Toelichting	418
Uitleg van het woord <i>gītada</i>	419
Nadere filologische duiding	419
Vergelijkend tekstbewijs	419
Slotopmerking bij Zang 90	420
ZANG 91 (<i>ibidem</i>)	420
Oud-Javaanse tekst (ongewijzigd)	420
Toelichting	420
Oud-Javaanse tekst	420
Toelichting	420
Nadere filologische toelichting	421
Oud-Javaanse tekst	421
Toelichting	421
Filologische noot	422
Samenvattende context	422
Toelichting	422
Oud-Javaanse tekst	422
Toelichting	422
Oud-Javaanse tekst	422
Toelichting	423

Oud-Javaanse tekst	423
Toelichting.....	423
Filologische en redactionele noten (volledig behouden)	423
Slotduiding (geen toevoeging, alleen ontsluiting).....	424
Toelichting.....	424
Oud-Javaanse tekst	424
Toelichting.....	424
Oud-Javaanse tekst	425
Toelichting.....	425
Noten	425
Toelichting.....	426
Oud-Javaanse teks	426
Toelichting.....	426
ZANG 92 (<i>Ibidem</i>)	426
Oud-Javaanse tekst	427
Toelichting.....	427
Noten	427
Oud-Javaanse tekst	427
Toelichting.....	427
Oud-Javaanse tekst	428
Toelichting.....	428
ZANG 93 (<i>Ibidem</i>)	428
Oud-Javaanse tekst	428
Toelichting.....	428
Noten	429
Toelichting.....	429
Oud-Javaanse tekst	429
Toelichting.....	429
ZANG 94 (<i>Ibidem</i>)	429
Oud-Javaanse tekst	430
Noten	430
Toelichting.....	430
Oud-Javaanse tekst	430

Toelichting.....	431
Filologische bespreking	431
Noten	432
Oud-Javaanse tekst	432
D.i. – Toelichting	432
Interpretatie van Prapañca's bedoeling.....	432
Oud-Javaanse tekst	432
Toelichting.....	433
Noten	433
ZANG 95 (<i>Ibidem</i>) <i>Maat: een soort van Dhṛti</i>	433
Oud-Javaanse tekst	433
Toelichting.....	434
Oud-Javaanse tekst	434
Overgang en redenering van de dichter	434
Oud-Javaanse tekst	435
Voetnoten	435
ZANG 96 (<i>Ibidem</i>) <i>Maat: Waktra, en wel Wipula</i>	435
Inleidende toelichting	435
Oud-Javaanse tekst	435
Oud-Javaanse tekst	435
Toelichting.....	436
Slottoelichting	436
Voetnoten	436
ZANG 97 (<i>Ibidem</i>)	437
Inleidende toelichting	437
Oud-Javaanse tekst	437
Oud-Javaanse tekst	437
Oud-Javaanse tekst	438
Voetnoten	438
ZANG 98 (<i>Ibidem</i>)	438
Maat en vorm.....	438
Oud-Javaanse tekst (integraal)	438
Nadere verklaring.....	439

Taalkundige en etymologische toelichting	439
Voetnoten	440
Appendix I – De koningen van Tumapel (Singhasari)	441
1. Ken Arok (Ken Arok)	441
2. Anusapati	441
3. Tohjaya	441
4. Ranggawuni (Vischnuwardhana)	442
5. Kertanagara	442
Overzicht (samenvattend)	442
Appendix II – De dynastie van Majapahit	443
<i>Van Raden Wijaya tot het uiteenvallen van de heerschappij</i>	443
1. Raden Wijaya (Kertarajasa Jayawardhana)	443
2. Jayanegara (Kala Gemet)	443
3. Tribhuwana Wijayatunggadewi	444
4. Hayam Wuruk (Rajasanagara)	444
5. De periode van verval	444
Slotopmerking bij de appendix	445
Appendix III – Tekstuele stambomen	446
<i>Van Tumapel naar Singhasari, en van Singhasari naar Majapahit</i>	446
I. De lijn van Tumapel: van Ken Arok tot Singhasari	446
II. De overgang: van Singhasari naar Majapahit	447
III. De dynastie van Majapahit	447
IV. Het einde van de lijn	448
Appendix IV – Sleutelmomenten & jaartallen	449
Chronologisch overzicht volgens de Pararaton	449
Tumapel en de vroege dynastie	449
Singhasari	449
Overgangsperiode	449
Vroege Majapahit	449
Expansie onder Tribhuwana en Gajah Mada	450
Hoogtepunt van Majapahit	450
Late Majapahit en verval	450
Slotopmerking	450

Appendix V – De originele Pararaton op Lontar	451
Recensie voor achterflap of promotie.....	462

INLEIDING

Waar de Pararaton laat zien hoe macht ontstaat en ontspoot, toont de Nāgarakṛtāgama hoe macht wordt geordend, bestendig en ritueel bevestigd.

Inleiding – De wording en ordening van macht

Twee stemmen uit het oude Java: Pararaton & Nāgarakṛtāgama

Ik ben David Gallas, schrijver en onderzoeker van de Indonesische geschiedenis.

Dit boek biedt een zeldzaam volledig beeld van de gouden tijd van Java: een periode waarin het rijk van Majapahit zijn hoogtepunt bereikte, en waarin de wereld van koningen, kastensystemen, spiritualiteit en poëzie samensmolt tot een unieke en verfijnde beschaving.

Door eeuwenoude teksten als de Pararaton en de Nāgarakṛtāgama toegankelijk te maken, herschreven én toegelicht, breng ik de tijd van Ken Arok, Gajah Mada en Hayam Wuruk opnieuw tot leven. Niet als dode geschiedenis, maar als een levend verhaal waarin macht, moraal en kosmos onafscheidelijk met elkaar verbonden zijn.

Dit boek gaat dan ook niet alleen over het verleden, maar over een manier van denken, geloven en leven: diep geworteld in ritueel, kosmologie en innerlijke ontwikkeling. Voor wie wil begrijpen waar Indonesië vandaan komt, en hoe oud-Javaanse denkwijzen tot op de dag van vandaag resoneren, biedt dit werk goud, verhalen, inzichten en bronnen die eeuwenlang verborgen lagen.

In dit boek wil ik twee cruciale teksten uit de Javaanse geschiedenis opnieuw tot leven brengen: de Pararaton en de Nāgarakṛtāgama. Elk van deze werken weerspiegelt op eigen wijze een wereld waarin macht nooit los kon worden gezien van morele orde, ritueel en kosmische samenhang.

De Pararaton, letterlijk “Boek der Koningen”, toont hoe macht ontstaat, vaak uit geweld, ambitie en bedrog, en hoe zij karmisch doorwerkt in de generaties die volgen. De tekst is doordrenkt van het besef dat daden gevolgen hebben, niet alleen voor individuen, maar voor volledige dynastieën. Macht is hier geen stabiel gegeven, maar een kracht die voortdurend zijn tol eist.

De Nāgarakṛtāgama daarentegen is een lofzang op de gevestigde orde, geschreven aan het hof van Majapahit op het hoogtepunt van zijn glorie. Hier wordt macht niet bevochten, maar bevestigd; niet geboren uit chaos, maar verankerd in ritueel, bestuur en het geloof in een harmonisch wereldbeeld. Waar de Pararaton de wording van macht beschrijft, toont de Nāgarakṛtāgama haar bekroning.

Beide teksten zijn geen geschiedenis in de moderne, objectieve zin van het woord. Zij verweven mythe, genealogie, kosmologie en politiek tot een narratief waarin macht altijd een morele lading draagt. Ze spreken minder over feiten dan over betekenis, legitimiteit en lotsbestemming. Koningen heersen hier niet alleen; zij vertegenwoordigen het goddelijke, de voorouderlijke lijn en de morele orde van het universum.

In de Pararaton zien we hoe Ken Arok, een man van nederige komaf, via intrige en moord de macht grijpt. Zijn opkomst markeert de geboorte van een nieuwe dynastie, maar is vanaf het begin getekend door schuld. De keris van Mpu Gandring, waarmee hij zijn rivaal Tunggul Ametung doodt, draagt een vloek: zeven koningen zullen door dit wapen omkomen. De dolk wordt zo een tastbaar symbool van onafgeloste schuld, een fysieke herinnering aan het geweld waarmee macht begint.

In de Nāgarakṛtāgama, ruim anderhalve eeuw later opgetekend door de boeddhistische monnik Mpu Prapañca, verschijnt het rijk van Majapahit in volle bloei. Koning Hayam Wuruk regeert niet door geweld, maar door orde. Zijn gezag wordt uitgedrukt via ritueel, rechtspraak, pelgrimage en verbondenheid met het land. De tekst is tegelijk een geografische beschrijving en een spiritueel testament, waarin het rijk tot in zijn verste uithoeken wordt benoemd, erkend en geheiligd.

Deze twee stemmen, de stormachtige wording van macht en de verheven ordening ervan — lijken op het eerste gezicht tegenstrijdig, maar vormen samen het verhaal van één beschaving. In de Pararaton is macht vloeiend, ontstaan uit menselijke driften en goddelijke interventies; in de Nāgarakṛtāgama is macht gecentreerd, ritueel bevestigd en voorgesteld als kosmische harmonie.

Dit boek wil beide stemmen verenigen. Niet door ze te vereenvoudigen of te reduceren tot platte geschiedschrijving, maar door hun verhalen opnieuw te vertellen in hedendaags Nederlands, met oog voor hun symboliek, moraal en gelaagdheid. Het doel is niet louter vertaling, maar begrip: een ontmoeting tussen werelden.

Want in een tijd waarin vragen over macht, legitimiteit en geschiedenis opnieuw centraal staan, hebben deze oude stemmen ons nog altijd iets wezenlijks te zeggen. Over hoe samenlevingen hun leiders begrijpen. Over hoe geweld en ritueel elkaar afwisselen. En over hoe het verleden blijft spreken, zolang wij bereid zijn te luisteren.

WIE IS WIE

Personen en titels in de *Pararaton* en de *Nāgarakṛtāgama*

Dit overzicht is bedoeld als leeswijzer bij de twee grote Javaanse bronnen van dit boek. Het biedt geen interpretatie of analyse, maar helpt de lezer bij het herkennen van namen, verwantschappen en titels zoals die in de teksten worden voorgesteld. De toon weerspiegelt het karakter van de bronteksten: mythisch en dynastiek in de *Pararaton*, ritueel en hofgericht in de *Nāgarakṛtāgama*.

Hoofdpersonen

Ken Arok

Stichter van Tumapel en grondlegger van de Rajasa-dynastie, die later Singhasari en Majapahit zou voortbrengen. Van nederige afkomst, opgeklommen via ambitie, list en geweld. Zijn handelen is moreel ambivalent, maar zijn figuur wordt omgeven door goddelijke voortekens. Zijn moord op Tunggul Ametung met de keris van Mpu Gandring vormt het begin van een dynastieke cyclus.

Ken Dedes

Echtgenote van Tunggul Ametung en later van Ken Arok. Volgens de *Pararaton* draagt zij het *wahyu keprabon*, het goddelijke licht van koningschap. Uit haar lijn komen opeenvolgende heersers voort. Zij symboliseert de overgang van een oude naar een nieuwe orde.

Tunggul Ametung

Heer van Tumapel vóór Ken Arok. Zijn moord door Arok markeert een symbolisch breekpunt tussen twee tijdperken. Echtgenoot van Ken Dedes en vader van Anusapati.

Mpu Gandring

Smid van de beroemde, onvoltooide keris. Door Arok vermoord voordat het werk voltooid is. Zijn stervende vloek, dat de keris zeven koningen zal doden, echoot door het hele dynastieke verhaal.

Anusapati

Zoon van Tunggul Ametung en Ken Dedes. Wreekt zijn vader door Arok te doden met de vervloekte keris. Wordt later zelf vermoord. Zijn korte en gewelddadige regering belichaamt de karmische erfenis van de dynastie.

Tohjaya

Zoon van Ken Arok bij een bijvrouw. Doodt Anusapati en grijpt de troon, maar wordt zelf al snel afgezet. Zijn regering duurt slechts enkele maanden.

Ranggawuni (Vischnuwardhana)

Zoon van Anusapati. Herstelt de orde na Tohjaya's val. Regeert als Vischnuwardhana en vestigt samen met Mahisa Campaka een meer stabiele dynastie. Zijn bewind luidt een overgang in naar het koninkrijk Singhasari.

Mahisa Campaka

Neef van Ranggawuni. Speelt een sleutelrol als mede-heerser en regent. Verbindt verschillende generaties binnen het koningshuis.

Kertanegara

Zoon van Vischnuwardhana. Laatste koning van Singhasari. Religieus geëngageerd en visionair. Start overzeese campagnes en streeft naar politieke en spirituele eenheid van de archipel. Wordt vermoord door Jayakatwang. In de *Nāgarakṛtāgama* wordt hij met respect herdacht.

Jayakatwang

Afstammeling van de oude Kediri-dynastie. Grijpt de macht door Singhasari te vernietigen. Zijn overwinning is kort, want hij wordt spoedig verslagen door Raden Wijaya.

Raden Wijaya (Kertarajasa Jayawardhana)

Schoonzoon van Kertanegara en stichter van Majapahit. Verslaat Jayakatwang met Mongoolse steun, en verjaagt vervolgens de Mongolen. Zijn regering markeert het begin van een nieuwe politieke en rituele orde. In de *Nāgarakṛtāgama* fungeert hij als de stamvader van het Majapahit-huis.

Jayanegara

Zoon van Raden Wijaya. Zijn regering is onrustig en gekenmerkt door interne spanningen. Wordt vermoord, vermoedelijk door zijn lijfarts. Zijn dood leidt tot een machtsvacuüm.

Gayatri Rajapatni

Vrouw van Raden Wijaya, moeder van Tribhuwana, en grootmoeder van Hayam Wuruk. Zij trekt zich terug in het religieuze leven maar behoudt spiritueel gezag. Haar naam blijft verbonden aan ritueel gezag en dynastieke legitimatie.

Tribhuwanatunggadewi

Dochter van Gayatri en Raden Wijaya. Regeert namens haar moeder. Onder haar bewind wordt Gajah Mada benoemd tot mahapatih. Haar leiderschap luidt het begin in van Majapahits expansie.

Gajah Mada

Mahapatih van Majapahit en belangrijkste architect van de territoriale eenheid. Zijn

beroemde *Sumpah Palapa*-eed verwoordt zijn streven naar een verenigde archipel. Sleutelfiguur in hofpolitiek, militair beleid en nationale ideologie.

Hayam Wuruk (Rajasanagara)

Zoon van Tribhuwana. Regeert tijdens de gouden eeuw van Majapahit. Onder hem en Gajah Mada bereikt het rijk zijn grootste omvang. In de *Nāgarakṛtāgama* wordt hij verheven tot belichaming van dharma en kosmische orde.

Wikramawardhana

Schoonzoon van Hayam Wuruk. Neemt het koningschap over na diens dood. Zijn bewind wordt geteisterd door interne verdeeldheid, waaronder de Paregreg-oorlog tegen Bhre Wirabhumi.

Prapañca (Mpu Prapañca)

Boeddhistische hofmonnik en auteur van de *Nāgarakṛtāgama*. Beschrijft het Majapahit-rijk als heilige orde. Zijn werk is zowel poëtisch als geografisch en vormt de belangrijkste bron voor het hoogtepunt van Majapahit.

Bhre Lasem – Bhre Daha – Bhre Kahuripan

Titeldragers binnen de koninklijke familie. Elk vertegenwoordigt een geografisch hofgebied én een tak van de dynastie. Hun namen en functies weerspiegelen het gecodificeerde netwerk van macht binnen het rijk.

Belangrijke termen en titels

- **Bhre**
Titel voor leden van het koninklijk huis die bestuurlijke macht uitoefenen over een specifiek gebied.
- **Patih / Mahapatih**
Eerste minister of opperbevelhebber; de hoogste functionaris na de koning.
- **Rajasanagara**
Ceremoniële naam van Hayam Wuruk, vaak gebruikt in rituele contexten.
- **Śraddha**
Groot ritueel voor het herdenken en vergoddelijken van overleden koningen of belangrijke figuren; essentieel voor dynastieke continuïteit.
- **Dharma**
De morele en kosmische orde die het koningschap legitimeert en structureert. Een koning moest in overeenstemming met dharma regeren.
- **Tumapel / Singhasari / Majapahit**
Drie opeenvolgende machtscentra in Oost-Java. Hoewel politiek verschillend, zijn ze dynastiek en moreel met elkaar verbonden via de Rajasa-lijn.

1. Eén geschiedenis in twee registers

Deel I – De wording van macht de Pararaton

Deel II – De ordening van macht de Nagarakṛtāgama

1a De wording van macht de Pararaton

Hoofdstuk 1 – Ken Arok en de vloek van de keris

Ken Arok werd geboren zonder bekend ouderschap. De overlevering vertelt dat hij een zoon was van een vrouw genaamd Ken Endok, uit de dorpen van Kediri. Zijn vader was onbekend, maar sommigen geloofden dat het goddelijke oorsprong betrof. De jonge Arok werd als vondeling achtergelaten en opgevoed door een dief genaamd Lembong. Van hem leerde hij de kunst van het stelen, maar ook het overleven in een harde wereld.

Zijn leven nam een wending toen hij in dienst trad van Tunggul Ametung, de heerser van Tumapel. Daar ontmoette hij Ken Dedes, de vrouw van de heerser. Tijdens een rituele onthulling, haar sarong werd per ongeluk opgetild toen zij uit een draagstoel stapte – zag Arok een visioen: haar lichaam straalde een licht uit dat verwees naar een grootse toekomst. Een brahmaan bevestigde dit: wie met Ken Dedes trouwde, zou de voorvader worden van koningen.

Vanaf dat moment ontstond bij Ken Arok het voornemen om Tunggul Ametung uit de weg te ruimen. Hij gaf de smid Mpu Gandring opdracht een keris te smeden – een heilig en magisch dolkachtig wapen. Toen de smid het werk niet snel genoeg opleverde, doodde Arok hem impulsief met de onvoltooide keris. Terwijl hij stierf, sprak Mpu Gandring een vloek uit: de keris zou in totaal zeven koningen doden, waaronder Ken Arok zelf.

Met list en intrige schoof Arok de schuld van de moord op Tunggul Ametung af op een ander. Hij trouwde met Ken Dedes en nam de positie van machthebber in Tumapel over. In 1222 versloeg hij koning Kertajaya van Kediri in de slag bij Ganter, waarmee hij een nieuw rijk stichtte: het koninkrijk Singhasari. Zo begon de dynastie van Rajasa – gebouwd op bloed, ambitie en een vloek.

Maar de vloek liet zich niet vergeten.

Hoofdstuk 2 – Anusapati en het zwaard van vergelding

Na de dood van Ken Arok werd de troon van Singhasari overgenomen door **Anusapati**, de zoon van Ken Dedes en Tunggul Ametung. Officieel was hij de stiefzoon van Ken Arok, maar in waarheid had hij meer recht op de troon dan zijn voorganger. Wat Anusapati aanvankelijk niet wist, was dat zijn biologische vader – Tunggul Ametung – vermoord was door Arok, met de vervloekte keris van Mpu Gandring.

Het was een oude bediende, Lohgawe, die hem uiteindelijk de waarheid vertelde. Die onthulling werkte als een donderslag. Anusapati begreep ineens dat zijn hele leven gebouwd was op een leugen – dat zijn moeder was genomen door de moordenaar van zijn vader, en dat hij zelf de zoon was van het slachtoffer van een bloederige machtsgreep. Hij besloot recht te doen aan dat verleden.

In het geheim zocht hij de keris van Mpu Gandring op, die door de jaren heen zorgvuldig verborgen was gehouden. Toen hij het wapen in handen kreeg, voltrok zich een huiveringwekkende daad: **Anusapati doodde Ken Arok met hetzelfde wapen** dat zijn vader het leven had gekost. Daarmee kwam een tweede slachtoffer ten val onder de vloek van de keris.

Na de moord besteeg Anusapati zelf de troon. Zijn regering zou dertien jaar duren. Over zijn regeerperiode is weinig bekend, alsof de geschiedenis hem met stilte beantwoordde. Misschien werd hij gekweld door schuld, misschien bracht hij stabiliteit. De Pararaton vertelt er weinig over – behalve dat de vloek zijn schaduw bleef werpen.

Want het bloed riep om meer.

Panji Tohjaya, een zoon van Ken Arok uit een andere vrouw, was niet vergeten wat Anusapati had gedaan. Hij wist eveneens van het bestaan van de keris, en zoals de vloek voorspelde, vond ook hij een weg naar het vervloekte wapen. Met diezelfde dolk doodde hij Anusapati – de derde koning die ten prooi viel aan het zwaard van Mpu Gandring.

De troon van Singhasari, door geweld gewonnen en met bloed behouden, was opnieuw het toneel van verraad en vergelding. De vloek voltrok zich niet als bijgeloof, maar als historische wetmatigheid. Macht zonder zuivering leidde onvermijdelijk tot moord – en de keris, onvoltooid gesmeed, bleef zijn tol eisen.

Hoofdstuk 3 – Tohjaya en het voortschrijdend verval

Tohjaya, zoon van Ken Arok bij een bijvrouw, was de derde erfgenaam die via het zwaard van Mpu Gandring de troon van Singhasari wist te grijpen. Na de moord op Anusapati werd hij tot koning uitgeroepen. Maar zijn macht was broos en zijn steun

gering. Hij had geen rituele legitimiteit, geen spirituele autoriteit, alleen het geweld waarmee hij zijn voorganger had uitgeschakeld.

Zijn bewind werd gekenmerkt door paranoia en repressie. Vanuit het paleis probeerde hij alle mogelijke rivalen in de familie Rajasa uit te schakelen. In het bijzonder vreesde hij **Ranggawuni**, de zoon van Anusapati, en diens neef **Mahisa Cempaka**, een lid van de bredere koninklijke bloedlijn. Deze twee werden al snel gezien als natuurlijke opvolgers, dragers van het koninklijk charisma dat Tohjaya miste.

Een opstand liet dan ook niet lang op zich wachten. In de regio Katang-Katang verzamelden Ranggawuni en Mahisa Cempaka hun aanhang. Ze kregen de steun van edelen en religieuze functionarissen die het geweld van Tohjaya verwierpen. Wat volgde was geen langdurige oorlog, maar een snelle verschuiving van macht.

Tohjaya werd verslagen en stierf kort daarna, ofwel aan verwondingen in de strijd, ofwel vergiftigd door zijn eigen gevolg. Zijn heerschappij duurde slechts kort, maar zijn val markeerde een belangrijk keerpunt: het einde van de directe lijn van Ken Arok als alleenheersers.

Wat volgde was een nieuwe vorm van bestuur. Ranggawuni en Mahisa Cempaka kozen ervoor om **samen te regeren**. In plaats van het bloedige patroon van moord en opvolging voort te zetten, zochten zij naar stabiliteit. Het rijk Singhasari, dat vanaf zijn oorsprong getekend was door geweld, kwam voor het eerst in een fase van rust.

De vloek van de keris leek uitgewoed. Maar de geschiedenis had zich slechts tijdelijk teruggetrokken. In het schijnbaar kalme water van gedeeld leiderschap sluimerde nog steeds de kracht van ambitie, eer en vergelding, gereed om op het juiste moment opnieuw toe te slaan.

Hoofdstuk 4 – Ranggawuni en Mahisa Cempaka: het herstel van orde

Na de val van Tohjaya brachten **Ranggawuni**, zoon van Anusapati, en zijn neef **Mahisa Cempaka** het rijk Singhasari voor het eerst tot rust sinds de stichting ervan. In een opmerkelijk politiek gebaar deelden zij de macht: Ranggawuni werd koning onder de naam **Vischnuwardhana**, terwijl Mahisa Cempaka als onderkoning of mahapatih optrad, met aanzienlijke invloed.

Hun gezamenlijke bewind markeerde een duidelijke breuk met het verleden. Waar eerdere heersers hun troon gegrepen hadden via moord en bedrog, zochten zij naar stabiliteit, continuïteit en herstel. De vloek van de keris was niet vergeten, maar leek tot bedaren gekomen. De dynastie van Rajasa, geworteld in geweld, begon aan een proces van legitimatie via bestuur en ritueel.

Onder hun leiding werd het koninkrijk heropgebouwd. Heiligdommen werden hersteld, boeddhistische en hindoeïstische rituelen kregen opnieuw een centrale plaats in de hofcultuur, en het gezag van de koning werd niet alleen gebaseerd op afkomst, maar ook op dharma, de orde van rechtvaardigheid en spirituele plicht.

Een belangrijk moment in Vischnuwardhana's regeerperiode was de benoeming van zijn zoon **Kertanegara** tot medeheerser. Door hem al tijdens zijn eigen leven tot kroonprins met uitvoerende bevoegdheden te maken, creëerde hij een soepele overgang van macht. Kertanegara werd opgeleid in staatkunde, religie en krijgskunst. De jonge prins blonk uit in visie en ambitie – en keek verder dan de grenzen van Java.

De regering van Vischnuwardhana en Mahisa Cempaka vormde zo een brug tussen een bloedige voorgeschiedenis en een nieuwe politieke horizon. Wat begon als een poging tot overleving groeide uit tot een weloverwogen consolidatie van macht. Voor het eerst leek Singhasari meer te zijn dan een rijk dat slechts op wraak en erfmoord dreef.

Maar onder de kalme oppervlakte bereidde zich iets groots voor.

Hoofdstuk 5 – Kertanegara en de blik naar buiten

Kertanegara, de zoon van Vischnuwardhana, was de laatste en meest visionaire koning van het koninkrijk Singhasari. Reeds tijdens het leven van zijn vader kreeg hij uitvoerende macht, en na diens dood regeerde hij alleen. Zijn koningschap bracht een nieuwe geest in de Javaanse politiek: ambitieus, grensoverschrijdend en doordrenkt van een hogere ideologie. Hij was niet tevreden met rust, hij zocht expansie, eenwording en spirituele verheffing van het rijk.

Kertanegara geloofde in het concept van **Bhinneka Tunggal Ika**, eenheid in verscheidenheid. Hij wilde de Indonesische archipel verenigen onder één dharma: de morele en spirituele orde die zowel het hindoeïsme als het boeddhisme omvatte. Zijn visie was niet alleen politiek, maar ook kosmisch. Hij wilde de wereld zuiveren van chaos en haar richten naar harmonie, onder zijn leiderschap.

Om dat doel te bereiken, begon hij een reeks veldtochten buiten Java. Onder zijn bevel werden **Bali**, delen van **Sumatra**, **Borneo** en andere gebieden onder invloed gebracht van Singhasari. De meest symbolische campagne was die naar het westen: tegen de **Srivijaya**-macht in Sumatra, die eeuwenlang het handelsverkeer in de regio had gedomineerd. Met de **Pamalayu-expeditie** stuurde hij troepen ver buiten de bekende grenzen een ongekend gebaar van expansie.

Maar terwijl hij naar buiten keek, broeide in zijn achterland verraad. In Kediri, een oude vijand van Singhasari, had **Jayakatwang**, een afstammeling van de verslagen Kediri-koningen, heimelijk macht opgebouwd. Kertanegara, gefocust op zijn overzeese veldtochten, verzuimde zijn binnenlandse posities te versterken.